JEDNOTA ČESKOBRATRSKÁ.

Z A. DENISE UPRAVIL PROF. B. VÍTEK.

NÁKLADEM JOSEFA PELCLA V PRAZE 1911.

Tiskem Edvarda Leschingra v Praze.

A. DENIS:

JEDNOTA ČESKOBRATRSKÁ.

Úvodem:

Z knihy, již hloubkou a opravdovostí vyrovná se málokterá jiná, z A. Denisova: „Konce samostatnosti české«, vyjímám a souvisle podávám část naší historie, vytvořené životem nejlepších lidí českých, velkých v klidu, utrpení i umírání. *B. Vítek.*

I. — *Vznik Jednoty.*

Zlořády *církevní*, všeobecný úpadek mravnosti u všech stavů stol. 14. a 15., volání po nápravě »v hlavě a údech církve«, řada kazatelů českých, — Hus, Kostnice — války husitské — vše to jako jedním proudem valí se zeměmi českými, omamuje — ale i vysiluje vítěze — a v krátké době národ slavný a mocný vidíme v sobě rozdělen, znesvářen nábožensky i politicky, malátný na straně katolické, sešlý, bez síly k propagandě a bez energie životní na straně utrakvistů.

Toužilo se po nápravě — ale husitství jí nepřineslo; nebylo ani kázně, ani pravidelné správy a zvláště nedostávalo se kněží; kde nejvíce se žádalo síly, mravnosti, poctivosti, tam jeví se těchto vlastností nejméně. I nejlepší kněží utrakvismu neměli žádného vzdělání, neznali obřadů bohoslužebných, přáli pověře a z nevědomosti šířili nauky nejspornější. Mnozí byli poběhlíky, ba i zločinci, kteří trestu uprchli; povinností svých nedbali a svým osad-

níkům dávali příklad nejhorší; a ač takovíto lidé byli za kněze utrakvistické přijímáni, přec velká většina far byla neobsazována. Církev česká strádá tedy největší bídou, zkažeností a nevědomostí duchovenstva, chatrnou kázní, růzností učení a lhostejností věřících. Na jedné straně vidíme snahu býti kališníkem, na druhé straně však ve skutečnosti bojí se čeští lidé odtrhnouti od církve katolické. Celý husitismus jeví se počátkem 15. stol. prázdnou formulí, prázdným slovem.

A tu vystupuje proti zmírajícímu utrakvismu sekta nová, vábící k sobě srdce smělejší a duchy po pravdě žíznící, sekta, jež je pravým nástupcem Husa — totiž Jednota českobratrská.

Zatím co úřední zástupci utrakvismu nerozhodně a bez konce vyjednávali s Římem, položilo několik rozhodných a nábožných mužů základy k nové náboženské společnosti, jež sice později podlehla vlivu protestantství, ale s ním se nesmísila. Tato sekta, tato Jednota českobratrská je až do bitvy Bělohorské jedním z předních živlů národního života českého, tato jednota dala Čechům několik nejznamenitějších politiků a nejvýtečnějších spisovatelů, katastrofu bělohorskou povznesla hrdinností svých mučedníků na náměstí Staroměstském a vyhnanství Čechů zúrodnila pracemi svých věřících.

Kazatelem úředního utrakvismu (jehož přívržencem a ochráncem byl král Jiřík z Poděbrad), a sice kazatelem v chrámě před Týnem, je známý M. Jan Rokycana, jenž si zachoval

čistou tradici husitskou — o obrození mravním a opravdovém plnění přikázání Spasitelových. Lid tlačil se kolem něho a v jeho kázáních nalézal ještě trochu bývalého svého nadšení. Rokycana mluvil k prostým, a jsa zástupcem boha na zemi, volal před soud svůj pány i poddané, chudé i bohaté, dorážel na drzou bezbožnost, lhostejnost a různé neřesti. — Tento Rokycana, jenž po celý svůj život bál se myšlenky, upadnouti v kacířství, poznal v krátké době, že vlastně vychoval mimoděk sektu nejsmělejší ze všech, které vůbec kdy v křesťanstvu vznikly.

Pod kazatelnou jeho vznikla brzy skupina posluchačů pozorných, vytrvalých, spasením svým zaujatých a odhodlaných tohoto spasení vším úsilím si zasloužiti.

Z posluchačů těch nejnábožnější a nejznamenitější je pravý zakladatel Jednoty českých bratří — Řehoř, příjmím Krajčí — prý synovec Rokycanův.

Byl to duch zmužilý a zdrželivý, neděsící se neštěstí, vynikající horlivostí a vírou apoštola, málo se starající o dogmata, nedůvěřující mudrctví a mudrcům, ale lačnící a žíznící po Kristu.

Rokycana, jenž s houfcem svých posluchačů udržoval styky přátelské, poradil posluchačům svým — které často varoval před kněžími nepravými a nevěrnými — aby si vyhledali vůdce, jehož život by jim mohl býti dostatečnou zárukou; poněvadž pak viděl jejich úkostlivost, předsevzal si seznámiti je s mužem, k němuž sám — ač lišil se v mnohém od něho

— zachoval velikou úctu, totiž s **Petrem Chelčickým.** V Chelčicích měli nalézti posluchači Rokycanovi — učení — nevyhnutelnou podmínku rozvoje a života každé náboženské společnosti.

Tak vzniklo jádro, k němuž později přidávají se nespokojenci, mystikové, lidé zklamaní v síle a rozumu, zkrátka všichni, kteří nebyli spokojeni s církví úřední a státem a kteří v nové jednotě budou vyhledávati klidu, útěchy a naděje.

Petr Chelčický — silná, čistá duše; prosté srdce, beze lsti, muž jednoduchý, bez nároků vědeckých, bez lichých slov, nenávidějící plně a upřímně svět. Je naplněn bohem; má jediný cíl: naplniti zákon Kristův. Dnes by byl revolucionářem, ve středověku je světcem. Kde a kdy se narodil a umřel, nevíme. Ač nějaký čas žil v Praze, poslouchaje tam kazatele, přec vzdělání universitního neměl; není theolog, není jednostranný, stojí osamocen, svobodný duchem, bojuje proti všem a neztrácí jejich přízně a úcty.

Aby prospěl všem, píše »Postillu« — soustavu svého učení, jež podává později v nejznamenitějším svém díle »Síti víry pravé«. Základem je mu písmo sv. — bez smlouvání a ústupků. »Čtěme písmo sv. se vší prostotou duše a odevzdejme se do rukou toho, který za nás umřel; jen zbožné srdce a život čistý se líbí Hospodinu. Pro křesťana však není spasení, leda, vybaví-li se z osidel světa. Není možná shoda mezi světem a Ježíšem. Svět tedy a vše, co je světské, není křesťanské. Není křesťanem, kdo

poslouchá zákon a trestu se bojí. Jen člověk svobodně, dobrovolně se snažící po ctnosti, je křesťanem. Poněvadž pak stát a úřední církev spočívají na zákonech, jsou pravým opakem ctnosti. Stát ovšem nemůže být potlačen, je nutným zlem a jako zlo prospívá negativně. Zkáza církve Kristovy počíná tehdy, kdy za Konstantina, prvního císaře křesťanského, stal se stát aspoň dle jména křesťanským; ve skutečnosti však se vzdala církev světu. Na trůně sedí šelma zbožňovaná, jsouc na místě božského mistra. Stejně jako církev, je porušena společnost světská.« — Kdo by však chtěl tvrditi dle ostrých úsudků Chelčického o stavu církve od papeže až do kostelníka, a o stavu světském od císaře až do posledního poddaného, že byl Chelčický buřičem, byl by na omylu.

»Nikdo nemá práva souditi — jen bůh,« hlásá Chelčický. »Věřící sice žije mimo stát, ale nevzpírej se mu! Dejte císaři, co je císařovo. Všeliký pokus o vzpouru je zločin; každá válka, i nejspravedlivější, je bezbožná a špatná; všeliké užití síly je hřích. Křesťan neválčí, nezradí pravdu, nežádá soudu, protože pomsta je boží; nezastává úřadů; Chelčický zavrhuje trest smrti i přísahu; mezi věřícími není šlechty a prostých, vrchnosti a poddaných, pánů a robotníků. Pro syny boží není bohatství; není pro ně obchodu, který je vždy podvodem, není pro ně života v městech, pouze rolnictví vyhovuje; je to práce pokory, poslušenství a přemýšlení. —

Učení podivné, utopické — ale silné svým

čistým původcem a rovněž svojí myšlenkou — přirozené lásky k bohu a obnovy mravní, ale mimo všeliké zakročování »úřední«.

Chelčický zmírá (snad asi mezi r. 1455—1457) a jeho smrt zůstává tak pro onu dobu nepovšimnuta, jako byl skrytý jeho život; — ale hořčičné símě jeho učení, bez úmyslné propagandy, má v Čechách připravenou půdu zmírajícím utrakvismem, a o čtvrt století později tisícové duší v Čechách hledí zříditi ideální církev, jež tanula prostému muži z Chelčic na mysli.

II. — *Litice.* — *Osamostatnění.*

Za života Chelčického shromáždili se kol něho někteří věřící, přivábeni jeho zbožností: malý kroužek »bratří Chelčických«. Zásadou jejich je čistota mravů a upřímnost víry, nenávist hříchu, hlavně u kněží, kteří znemravnělí více než prostí věřící, posluhovali věcmi božskými. Stejnou nenávist k takovým kněžím — jak dříve uvedeno — měli i posluchači Rokycanovi.

A Rokycana doporučuje svému kruhu styk s Chelčickým a čtení jeho spisů. Netušil, že oním stykem odloučí se žáci jeho od něho, vždyť snahou jejich nebylo dále nic jiného, než odděliti se od úřední církve utrakvistické, s níž ještě souviseli osobou Rokycanovou — jenž byl nepotvrzeným utrakvistickým arcibiskupem.

Rokycana ještě zaopatřuje nové jednotě tiché zákoutí pro jejich nábožný život na králi Jiříkovi, totiž panství Litické, patřící Poděbra-

dovi; a r. 1457 nebo 1458 odchází bratr Řehoř s ostatními do vsi Kunvaldu za Žamberkem, kde se k nim přidává žamberecký farář Michal. Přívrženců přibývalo velice rychle z Čech i z Moravy, neboť br. Řehoř probíhal celou zemi, získával přívržence a zakládal nové sbory.

Jednota zprvu varuje se všech hádek theologických, kromě učení o svát. oltářní nedotýkajíc se dogmat; dostačuje zákon boží a tak Jednota má ústrojí a kázeň mravní mnohem dříve než vyznání víry.

Bratří žijí v evangelické chudobě, prací rukou vydělávají si chléb, dávají chudým, čeho nepotřebují, majetek osobní spravují, jako kdysi jáhnové prvotní církve k užitku druhých, celou jednotu spravuje rada starších, vzájemně jeden na druhého dohlížejí, napomínají, povzbuzují; za trest odpírá se podávání svátosti, a nenastane-li u koho polepšení, je z Jednoty vyloučen.

Pomalu však počíná se Jednota odlišovati od církve úřední, utrakvistické i katolické. Upouštěli od obvyklých obřadů, mši zjednodušili, neužívali ornátů, svěc, nádhery, zavrhovali vystavování sanctissima a klanění se jemu. Tato odchylka od úřední církve však zavdává příležitost kněžím mimobratrským k žalobám u moci světské, u krále Jiříka. Ten k rozkolníkům, jež považoval za nástupce nenáviděných Táborů, neměl náklonnosti. Viděl v nich původce nového povstání, nových bouří.

Počíná první pronásledování českých bratří kolem r. 1460. Bratří z Kunvaldu utíkají se

na Rychnovsko. Řehoř, který dlel mezi členy v Praze, byl zatčen, ale on i ostatní brzy propuštěni, ježto rádce Jiříkův, Rokycana stále ještě bratřím přál. Řehoř však znovu zatčen v Teplicích, kam se odebral za propagandou. Byl uvězněn a brání se z vězení listem, v němž klade váhu na svobodu svědomí, volnost přesvědčení, jen když poddaný je dobrým poddaným světské vrchnosti.

Brzy se pronásledování zmírnilo. Králi postačilo, že prokázal svou pravověrnou horlivost; bratří se opět měli více na pozoru. Častá shromažďování spojovala rozptýlené sbory jejich k životu společnému, zdokonalovala ústrojí a upevňovala učení. Každý křesťan má odumříti světu, spravedlivý musí se oddělit od církve porušené; kdo přistupuje k Jednotě, je znovu křtěn. Podobně jednalo se jim o to, zda i od církve římské přestouplí kněží nemají být znovu svěceni. Dříve však, než se v této věci odtrhla Jednota cele od církve katolické, hledali bratří střední cestu; zamýšleli připojiti se k některé jiné církvi; ale nikde ani u Rusů, ani u Řeků, ani u Indů a Arménů nenalezli věrného vzdělávání evangelia a následování Spasitele. Když pak sami si volí první kněze ze svého středu, získávají k svěcení aspoň katol. biskupa sekty Valdenské Štěpána; svěcení jeho přenesl Michal Žamberský na Matěje z Kunvaldu, prvního biskupa Jednoty.

Tímto činem — zvolením vlastních kněží, dokonáno dílo ustavení nové církve a vyhlášení války utrakvismu. Ohlas bylo slyšeti hned. Rokycana, dosavadní ochránce bratří proti

církvi úřední, vydává proti bratřím — pikhartům — r. 1468 velmi prudký list. A tak dřívější, ne zcela utuchlé pronásledování, počíná znovu, ač někteří páni čeští jednotu brání. Počíná hlavně popuzováním Jiříka chotí jeho Johannou z rodu Rožmitálů, přísných katolíků. Mnoho bratří vězněno, shromáždění dějí se tajně, v stodolách, jeskyních, lesích, v době noční.

Padlo i několik obětí. V těchto chvílích bratr Řehoř jeví povahu pohrdající nebezpečím, víru nezlomnou, činnost neúmornou. V největším nebezpečí plní nejen svoje apoštolské povinnosti, ale píše traktáty, prosby ke králi, odpovědi Rokycanovi, odvolání k mínění veřejnému, osvědčení víry. Protestuje proti pomluvám. Neoddělují se od církve Kristovy, nýbrž od církve zkažené, zavedené, od moci a chyb náčelníků církevních. A vskutku, divným řízením božím, čím více jiskřička jednoty byla dušena, tím větší plamen z ní vyskakoval. Od prvních chvil brojí se proti nim, jsou pronásledováni, ohroženi vyhnanstvím a tresty nejhoršími, ale veřejné mínění je jim dosti nakloněno, vidouc v nich křesťany pracovité, pokojné a poctivé.

Pronásledování první bylo by asi vzrostlo, ale smrt Jiříka a Rokycany r. 1471 je zachránila. Novému králi Vladislavovi (1471—1516) nedostávalo se ani času ani síly, ba snad ani vůle, aby bděl nad přísným vykonáváním zákonů, vydaných proti kacířům. Po celé čtvrtstoletí bratří skoro bez překážky pokračovali ve své propagandě. Mají za této doby již

i v nejvyšší společnosti přátele a ochránce velmi mocné. Na Moravě přáli jim slavní rodové Žerotínů, Pernšteinů, Šternberků, Boskoviců; v Čechách prvními jejich ochránci jsou Kostka z Postupic a kancléř Ctibor z Cimburka. Všichni, jimž náboženství bylo více než jen prázdný symbol neb pověra, utíkali od utrakvismu.

Ne všechna šlechta vstoupila do šlepějí Jednoty, ale co Jednota jen pomalu proniká do stavu šlechty, nabývá hojně přívrženců v stavu selském a městském. V té době má těžiště své v kraji Královéhradeckém a Pardubickém, působíc po celých severovýchodních Čechách. Hlavními městy tohoto střediska severovýchodního, které vždy zůstalo předním ohniskem Jednoty, jsou Ml. Boleslav a Litomyšl. Ku konci 15. stol. měli bratří hojně přívrženců také na jihu, v kraji Píseckém, a na severozápadě v Žatecku. V prvních letech stol. 16. čítá Jednota tři až čtyři sta sborů. Není jist počet členů — ale soudí se, že na Moravě bylo jich asi 60—100.000 a v Čechách ještě více. Roku 1474, tedy krátce po Rokycanovi, umírá s důvěrou v budoucnost zakladatel Jednoty br. Řehoř. Netušil ovšem, že za dvacet let nástupci jeho opustí jeho učení, zavrhnou jeho spisy a zavedou Jednotu na cestu jinou, než kráčel on.

Tuhý řád bratrský doby první vyhovoval několika stům bratří; stal se však obtížný a těsný pro bratří tisíce. Jak možno bylo chovati se nepřátelsky k pánům, když jejich ochrany bylo Jednotě potřebí; zdaž bylo tak

správné, neuznávati přísahy, když mohlo se jí předejíti nespravedlivosti? Zda bylo rozumné, vzdalovati se úřadů, když je mohli zastávati lidé lepší, kteří ve svém křesťanství by chránili chudé a nuzné před nejhoršími útisky?

III. — *Rozštěpeni.* — *Br. Lukáš Pražský.*

Tak utvořily se v Jednotě strany dvě: jedna — staří druhové Řehořovi, kteří byli účastníky vzniku, prvního zármutku a hrůzy pronásledování v Jednotě, strana druhá — členové mladší s duchem svobodnějším, s porozuměním pro potřeby života, vzdělání a vědu. Zástupcem prvních byl fanatický Moravan Amos, v čele strany pokrokové stáli mužové, bývalí žáci university pražské, hlavně Lukáš Pražský, dále Jan Táborský, Vavřinec z Krasonic, Jan Klenovský, Prokop z Jindř. Hradce. Lukáš, původně horlivý utrakvista, kněz, dostav do rukou spisy bratrské, obrátil se k jednotě se svým starším bratrem Janem, jenž má příjmí Černý a byl později proslulým lékařem. Jestliže byli první bratří nadšenci a proroci, tato mladší generace jsou organisatoři a theologové. Lukáš je původcem ústrojí a vyznání víry českobratrské jednoty. Proto také miloval jednotu jako své dílo a střežil ji úzkostlivě, aby snad nezanikla ve víře jiné; a jen on to byl, který ji zachránil, že nestala se článkem protestantismu německého.

V boji, který mezi přívrženci Amosovými a Lukášovými vypukl — Amosovci drželi se zásad starých: nechtěli mezi sebe pustiti boháče a

pány, zavrhovali cele válku, přísahu, obchod, zastávání moci světské — po různých obratech zvítězila strana Lukášova, větší, pokroková; r. 1494 na synodu Rychnovském spisy Chelčického a Řehořovy, nevyhovující pokroku doby, byly zavrženy, učitelem jednotě měl být jen Kristus. Provedené změny jevily se brzy na venek důležitými novotami. Duch smířlivosti a snášelivosti pronikl Jednotou. Zásady Chelčického, zbavené přílišné přísnosti a zkušeností oslabené, ukázaly se plodnými, a Jednota zůstala vysokou školou mravního pokroku a snášelivé i silné víry.

Od r. 1500, kdy zvoleno bylo čtvero biskupů, kteří jmenují se obyčejně »starší« a mezi nimi také bratr Lukáš, má tento v Jednotě největší vliv; jeho zásluhou různé sbory bratrské podřízeny byly společnému řádu, spojení, dosud málo ustálené, přeměněno od něho v opravdovou jednotu, bohoslužba slavena dle obřadu jednotného. Z Ml. Boleslavě, Lukášova obyčejného sídla, učiněno hlavní sídlo bratří. Středem všeho života obce je »dům« neboli »sbor«, chrám, který není vždy jen ke konání bohoslužby, ale je i příbytkem kněží, kteří podřízeni jsou řádům téměř mnišským. Sem přicházejí kněží a bratří na cestách, aby tu došli pohostinství, sem přicházejí také věřící o radu, zde předkládají úzkosti svého svědomí, hledajíce útěchy neb poučení. Jako dříve, tak i po svrchu uvedené proměně zůstal mravní pokrok hlavní péčí Jednoty, ač je to provedeno s moudrostí praktickou pro všecky věřící a pro všecky poměry života.

Nelze tvrditi, že toliko učení Jednoty je původcem ne-li plného pokoje, tedy aspoň příměří a utišení, jež jeví se u nás v 16. stol., v porovnání s bouřlivým stoletím 15. a pak 17. Nelze však zase popříti, že učení bratří, které poddaným hlásalo poslušenství a naději v život budoucí, boháčům milost a spravedlnost k bližnímu, všem pak lásku a svornost, přispělo do jisté míry k utišení nenávisti u jedněch a ke zkrocení chtíčů u druhých. Stačí jen připomenouti na důkaz toho, že většina pánů, kteří prosluli laskavostí a lidskostí, byli ochránci a přívrženci Jednoty.
Bratří konají dobro, konají je z povinnosti a proto nevidíme u nich z konání toho nikdy žádné radosti. Neznají lásky k životu, snášejí jej jako úkol, stále trápeni bázní, aby nezapomenuli na jednu věc, na spasení. Umění je jim jen pomůckou ke zvýšení lesku bohoslužby; písemnictví je jim buď nástrojem bojovným neb vzdělávacím; myšlenky hrdinské a vlastenecké jsou jim rovněž příliš světské; ač neodsuzují tak službu vojenskou jako kdysi Chelčický, přec jen účastní se boje proti své vůli, prosíce stále Pána, aby je zbavil postavení, v němž duše jejich je vydána největšímu nebezpečí. Zřejmo, že bratří stkvějí se ctnostmi menšin, jimž není souzeno, státi se většinami; svět náleží mocným, všeliké obracení na víru je výbojem; velicí zakladatelé církví jsou velkými bojovníky — Pavel, Luther — bratří čeští jsou však mučedníky a porážka jejich byla nevyhnutelna.
Nový směr daný Jednotě skoro bezprostředně

získal jí nejhojnějších přívrženců ze stavů nejrůznějších; mnozí čekali tak říkajíc u brány Jednoty, odpuzováni byvše dosud požadavky příliš přísnými; jakmile se však brána pootevřela, hrnuli se dovnitř kupci, měšťané, rytíři, páni; sekta dosud slabá a tupená začala býti stranou, které si začali bedlivěji všímati hlavně katolíci. Dosud chovali se katolíci dosti lhostejně, ba spíše těšili se z roztržky, jež vznikla mezi utrakvisty; teď však jsou vyburcováni a s kněžstvem utrakvistickým závodí v horlivosti proti nenáviděným pikhartům. Utíkají se ke králi Vladislavovi, který jsa sláb, podlehl nátlaku a vydává pověstné nařízení, zvané »Dekret Svatojakubský« (1508), jež stalo se pro Bratry stálou hrozbou. Znění jeho bylo velice přísné, s úmyslem vychytralým, aby Jednota byla rozrušena a rozptýlena. Všecky schůzky zakázány, spisy měly být pobrány a spáleny, kněží zjímáni; přísné tresty vyhlášeny proti každému, kdo by kacíři poskytl útulku. Nikdy Jednota netonula ve větším nebezpečí. Pronásledování ochablo teprve roku 1514, a Lukáš, jenž v této hrozné době ukázal svoji statečnost a oddanost, byl by se stal málem jednou z posledních obětí.

R. 1516 umírá král Vladislav a smrtí jeho počíná bratřím doba pokoje a pokroku. Novému králi Ludvíkovi bylo teprve devět let, a při obecném a úplném bezvládí nestaví se nic propagandě bratří v cestu. Jednotě přibývá sborů, vliv její se rozmáhá; bratří jsou v plné síle a v plném mladistvém nadšení; v této

době pracují dvojnásob čile, vydávajíce hojně obranných spisů a vyznání víry. Od roku 1500 měli knihtiskárnu v Ml. Boleslavi, druhou v Litomyšli, třetí v Bělé. V neurčitém tušení, že nastala rozhodná doba, nechtěli propást rozhodné chvíle. —

IV. — *Trvalé pronásledováni.*

Po smrti krále Ludvíka r. 1526 Čechové zvolili si králem bratra německého císaře Karla V. — Ferdinanda Rakouského; v téže době začala v Německu reformace Martinem Lutherem.

Ferdinand — nově zvolený král — šel pevně za vytčeným cílem. Jako katolík nenáviděl bratří, v nichž svým bystrým rozumem poznával pravé nepřátele církve římské. Bál se těchto sektářů, bylo mu podezřelé spojení jejich se šlechtou, byl mu nepříjemný jejich vliv ve městech. Bylo to nepřátelství tím větší, že bratří nebyli chráněni zákonem, ba pravý opak, vydáni byli ostrými nařízeními každé chvíle nejhorší persekuci.

Habsburkové nesvolili nikdy, aby Jednota byla postavena pod ochranu zákona; chováním jejich byly pokroky bratří ne-li zcela zastaveny, aspoň zvolněny a znesnadněny. Druhým nebezpečím pro Jednotu bylo luteránství, jímž by byli bratří sami bývali málem zachváceni; jedině zásluhou Lukášovou zůstala Jednota sektou samostatnou, zachovala si život osobitý.

V této době, kdy Ferdinand získává v moci nad královstvím Českým jedné posice za dru-

hou a zároveň ostře vystupuje na ochranu Říma proti luteránům a Jednotě, nesnaží se o odboj co nejhorlivěji luteráni, ale právě slabší strana rozkolníků českých — jednota. Jednota přijímá tehdáž skutečné vedení boje proti reakci a podstupuje úkol mnohem větší, než k jakému byla oprávněna poměrně malým počtem svých věřících.
Jednota — a to vysvětluje se počátky jejího rozvoje i jejím vytčeným cílem — neměla soustavného a úplného učení theologického. To byla veliká příčina slabosti. V základních otázkách právě přesnost a hloubka jsou nutnými podmínkami vší propagandy; věřící neradi svěřují spasení své kněžím, kteří se jim nezdají jistými pravdy. To také je příčina nestálosti a proměnlivosti; o některých kusech, často velmi důležitých, víra bratří kolísá, mnohdy mění se každým novým pokolením. Proto také Jednota lehce podléhá vlivu cizímu; za Augusty kolem polovice 16. stol. byli by bratří málem splynuli úplně s luterány, a jestliže se Blahoslavovi podařilo skutečně zachrániti nezávislost církve bratrské, zůstává přec tato Jednota, co se týče hlediska dogmatického, stále ve vleku druhých sekt protestantských.
Byla by však klamnou domněnka, že bratří od počátku vyznávají idey luteránské, které částečně později přijímají. Byly zajisté hluboké rozdíly ve skutečnosti mezi Jednotou a Lutherem; nejzjevnější z nich jsou: zachovávání 7 svátostí, celibát kněží a druhý křest, ukládaný novokřtěncům.

Bratry odděluje od luteránů přes všecky ústupky vždy přirozená nedůvěra a nechuť i ve chvíli, kdy bojují vedle sebe. Náčelníci Jednoty jsou si vždy nejasně vědomi, že představují něco jiného než luteránství; jdou za jiným cílem, vyhledávají jiného požehnání. Mají zároveň ducha badavého, duši ušlechtilou, bez žárlivosti a sebelásky; nikdy netvrdili, že sami o sobě tvoří církev, že jim jediným je svěřena pravda. Tito většinou chudí a velmi nevědomí lidé vyrovnávají se ušlechtilostí srdce a povahou učeným humanistům, povznášejíce se nad předsudky a záští stran a národů. Později právě tento zjev sbližuje Jednotu s kalvinisty a odporuje luteránům. Zatím ovšem v počátku — za vlády Ferdinandovy jsou bratří k Lutherovi puzeni; někteří poněkud neopatrně vešli ve styk s Lutherem, odebrali se do Wittenberka a přinesli odtud i knihy Lutherovy. Proti úplnému strhnutí jednoty postavil se na odpor Lukáš a sice rozhodně a rychle. Bez hněvu, bez prudkosti a se vší možnou šetrností, aby nepopudil Luthera, vyznačil velmi jasně dogmatické rozdíly bratří vůči Němcům a dožadoval se pro Jednotu úplné samostatnosti; zároveň činně nabádal svoje stádo k zachovávání posvátných řádů, odstraňoval osoby podezřelé, konejšil netrpělivé.
Toto hnutí však těžce jím zdržované, propuklo novou silou po jeho smrti (1528). Bratří znenáhla blížili se k reformaci a ve většině důležitých článků opustili své zvláštní vyznání. Ale i tenkrát, když Jednota za Augu-

sty stane se téměř úplně luteránskou, zachovává přec žárlivě své obyčeje, obřady a svůj vlastní život; s protestantismem se spojuje, ale nesplyne. Naproti luteránům bylo úkolem bratří představovati směr volnější a vážnější, víru vřelejší a obsažnější.

V. — *Jan Augusta, Jan Blahoslav.*

Nový nástupce Lukášův Martin Škoda (1528—32) neměl ani nadání ani vážnosti předchůdcovy. Proto strana luteránská zmáhala se mezi bratřími, znova a znovu obnoveny úřední styky s náčelníkem reformace německé, jež za posledních let byly přerušeny. Mezi přívrženci protestantismu stojí na předním místě touto dobou muž, kterému po půl století dostalo se vedení Jednoty — Jan Augusta; tento nový biskup vzal sídlo své v Litomyšli, jež té doby stala se hlavním sídlem Jednoty, a postavil se v čelo hnutí.

Podivný to nástupce Chelčického! Byl pln vroucích a smělých myšlenek; sami protivníci jeho chovají k němu bezděčnou úctu a tajnou sympatii, ale jeho prudkostí, nekázní a svéhlavostí často byly vyrušeny a znepokojeny jeho ovečky. První biskupové bratří jsou světci, Lukáš byl theolog, Augusta náčelník strany. V něm byl soubor vlastností stkvělých a nebezpečných, jimiž bratří pod jeho vedením měli státi se po chvíli nejpřednějšími představiteli kacířství českého a býti vydáni krutým zkouškám. Žádná práce neodstrašila jeho horlivost, žádné utrpení nepřemohlo jeho přesvědčení, duch jeho byl dosti

vysoký pro všecka nebezpečí a pro všecku ctižádost. Bylo v něm něco dobrodružného a něco apoštolského. Ač byl rodu nízkého, nejslavnějším pánům vnukal úctu téměř bázlivou. Ve spisech i činech ovládán je nadšením a výmluvnost jeho je veliká. Byl však orlem zalétlým mezi holuby. Byl biskupem houfce lidí, křesťanů bázlivých, pokojných a z nich chtěl učinit sektu bojovnou. Z toho vzniká skrytý odboj vojínů proti vůdci.

Augusta chtěl vybavit Jednotu ze stavu poddanosti a ponížení politického. Plán nebyl pouhým přeludem, ale byl podniknut příliš spěšně a odvážně. Augusta mění základní věci víry Jednoty tak, že Luther nijak se nerozpakoval schváliti jejich vyznání víry; kromě toho různými listy vchází Augusta ve styk se západními protestanty a odevšad byl ve své snaze posilován a sváděn přímo k vyzývavému chování, jímž čelil hlavně proti kněžím utrakvistickým.

Chování rozkolníků mění se tedy úplně; dříve poddávali se útiskům, nyní zvedali hlavy a stěžujíce si na bezpráví žádají o zákonnou ochranu. R. 1535 podali Ferdinandovi vyznání víry, podepsané 12 pány a 33 rytíři. Přinesl je pan Kunrát Krajíř z Krajku, nejhorlivější pomocník Augustův, pravý světský náčelník Jednoty.

Rozmluva, jak je Gindelym zaznamenána, byla bouřlivá; zakončil ji Ferdinand, zachvácen náhlým výbuchem hněvu: »Do čeho se pletete? Nejste ani papež, ani císař, ani král; věřte si, co chcete, co nám po tom?

Jděte si třeba do pekla, o to mně nejde. Ale nedovolíme, abyste se na dále scházeli a tropili všeliké své neplechy; toho nedopustíme, bychom při tom měli ztratiti korunu svou. A již dosti řeči této!« —

Stejně nepřátelsky chová se k Jednotě strana utrakvistů. Bratří se znepokojovali, sténali, že zavedeni byli v nebezpečí, k jakému se nehodili; Augusta je ve své snaze osamocován; pozdní však byla lítost bratří. V této době propuká v Německu válka Šmalkaldská (1546 až 1547), do níž zapleteni byli mnozí stavové čeští, hlavně bratrští páni, kteří stáli v prvních řadách odpůrců politiky krále Ferdinanda; ač těmto pánům šlo hlavně o prospěchy stavovské, stála celá Jednota za nimi; v době, kdy v Praze děly se důležité smlouvy mezi stavy, v Jednotě nařízeny modlitby a posty; v tiskárnách bratrských tištěny tendenční spisky, letáky a pamflety proti papeži, císaři Karlu V. a proti jeho bratru, králi českému, Ferdinandovi I.

Kdyby byli protestanté čeští projevili jen trochu odvahy, Ferdinand byl u velkém nebezpečí. Ale právě úzkostlivostí a nerozhodností jejich mohl se Ferdinand spojiti lehce s bratrem svým Karlem V.; osud odboje byl rozhodnut, spojenec odbojných Čechů, Jan Fridrich, kurfiřt saský, 24. dubna 1547 u Mühlberka poražen na hlavu a nenávist Ferdinandova nyní obrácena hlavně proti českým městům a Jednotě bratrské, v nichž tušil své největší nepřátele. Z pánů bratrských pán Vilém Křinecký z Ronova, přední agitátor a

řečník odporu, zachránil se před jistou smrtí jen útěkem. Jiní pánové, jako pan Kostka a Krajíř, potrestáni rozsáhlou konfiskací těch statků, kde nejvíce bratří byli usazeni. Obnoven mandát Vladislavův a vydán nový v Augsburku, jenž přikazoval přísné provedení mandátu Vladislavova; schůze bratří jsou zakázány, kněží jejich jímáni, sbory jejich odevzdány farářům katolickým nebo kališnickým. — Kněží »podobojí« vrhli se ihned s divokou a vášnivou radostí na kořist jim vydanou. Jan Černý, jeden z bratří již dříve připomenutý, jako očitý svědek zaznamenává o tom: »Takové věci činili nejnestydatěji ti popi kališní, sice sami v obcování velmi nectní a nestydatí lotři, cizí ženy sobě nestydatě chovajíce, k tomu ožralci hanební a lháři bezední. Žádný jiný, ani sami královští hejtmani a římští kněží pod jednou netrápili tak zle, tak tyransky, takovými haněními a zlostmi, lžemi, rozličným trápením, hrůzami a strachem lid bratrský, jako to nestydaté kněžstvo kališné, všeho božího i lidského řádu a studu zbavené a prázdné.« — V čele těchto utrakvistů stál Mystopol, který měnil víru podle potřeby; povaha bídná, bez svědomí, beze studu; a jeho služeb užíval Ferdinand, ač sám si ho příliš nevážil. Udavačství u něho kvetlo značnou měrou; mnozí bratří byli uvězněni. Mnozí šlechtici nekatoličtí ze strachu před Ferdinandem počali proti bratřím vystupovati, odpadávati od nich pro svůj vlastní zisk. Králi dostalo se konfiskacemi nejstaršího a nejšťastnějšího stře-

diska Jednoty, Litomyšle, dále Turnova, Brandýsa n. L., Bydžova a Chlumce; nejslavnější sbory bratří — hora Karmel v Ml. Boleslavi, v starém klášteře minoritském, a hora Olivetská v Litomyšli uzavřeny.

A přece bratří ve vší té úzkosti neztratili srdce. Přední kněží Jednoty, mezi nimi hlavně Augusta, musili se skrývati po lesích a jen tajně věřící k vytrvalosti povzbuzovati. Marně psali ze svých úkrytů prosebné listy k osobám výše postaveným. Konečně v dubnu 1548 byl Augusta se svým pomocníkem Jakubem Bílkem v lesích litomyšlských zrádně jat od hejtmana litomyšlského Šejnocha, a oba vsazeni do vězení nejdříve v Praze, pak na Křivoklátě. Vazba Bílkova trvala 13 let, Augustova 16 let. První čas vězení v Praze byl hrozný. Několikrát na nich zkoušeno důkladně umění katanské. Augustovi byly natřeny kyčle smolou, zapáleny a kleštěmi pak kusy hořícího masa trhány; věšeli ho na hák s hlavou dolů a s tělem obtíženým kameny. Přestali, až když měli strach, že jim umře. Ale král neulevil; chtěl, aby Augusta vyzradil jména spoluvinníků spiknutí ve válce šmaldkalské. Mlčení Augustovo bylo největším vzdorem, jímž král byl doháněn k nejhoršímu; úředníkům svým dal na vůli trojí druh mučení; buď zbaviti vězně dočista spánku, nebo položiti ho na lavici hlavou dolů, na jeden neb dva dni a občas mu dáti na pupek velikého, pod ořechovou skořápkou zavřeného chrobáka nebo konečně několik dní dávati mu přepepřenou potravu beze všeho nápoje.

Znenáhla však zuřivost králova polevovala, a později mohly býti navázány zase styky s Jednotou ze samotného vězení křivoklátského. Zatím Ferdinand vydal mandát, 5. května 1548, kterým z měst a panství královských všichni bratří do 6 neděl byli vypovězeni. Přes všechny prosby o prodloužení lhůty, musilo se tak státi. Nejprve byli to bratří z panství rychnovského, litomyšlského, brandýsského a bydžovského, k nimž přidružili se bratří držav pernštejnských ze Solnice u Rychnova. Asi na 60 vozích více než 600 lidí dalo se směrem k Vratislavi a až do Poznaně. Druhý voj šel z Turnova a Brandýsa nad Labem. Od obyvatel v Poznani byli vystěhovalci čeští přijati s radostí, ale biskup tamější vyžádal si na králi Sigmundovi II. polském nařízení, kterým ihned zase bratří vypovězeni; usadili se pak v Prusku, ovšem s podmínkou, že přistoupí k luteránství; zde zůstali až do r. 1574.

Pronásledování bratří v Čechách nemělo za tím vlivu na Moravě. Když pak Ferdinand I. r. 1550 učinil na sněmu v Brně pokus potlačiti sektářství i na Moravě, postavil se mu zde na odpor sám hejtman moravský, pan Václav z Ludanic, bývalý český bratr, a za ním všechna šlechta moravská, tak že král musil vše nechati při starém. A tak se stala nyní Morava hlavním střediskem bratří. Toto vylíčené pronásledování za Ferdinanda mělo však pro Jednotu i výhodu. Vystěhovalci čeští získávají i v cizině, hlavně v Poznani a Velkopolsku vyznavače, hlavně mezi šlechtou.

V této době mají bratří v Čechách jen jediného biskupa — a ten byl ve vězení — Augustu. Bratří ho žádali, aby směli voliti nové biskupy, ale on nechce o tom slyšeti, až by byl z vězení propuštěn. Nemajíce pak naděje, že jej přemluví, pokročili dále a na synodu v Přerově zvolen biskupem Jan Černý a Matěj Červenka. Od r. 1552 je sídlem bratra Černého Ml. Boleslav, panství pana Arnošta Krajíře z Krajku. Vedle něho působil ke zdaru a povznesení Jednoty ze smutného stavu, do něhož se Jednota rokem 1548 dostala, hlavně Matěj Červenka, písař Jednoty, jehož úkolem bylo vésti historické záznamy o Jednotě. Ovocem této práce je znamenitý, proslulý archiv bratrský, Janem Černým po požáru litomyšlském r. 1546 založený, v jehož vedení po Červenkovi pokračoval br. Jan Blahoslav. Té doby mluvíme již o českobratrské církvi české, moravské a polské; všecky tři mají jednotné, společné vedení, stejný život a jednotnou práci. Téměř až do této doby bratří vzpírali se vyššímu vzdělání, odsuzovali vyšší studia; tu však vliv kalvinistů znenáhla změnil jejich idee; posílají své mladíky na cizí university, osvojují si učení humanistické; kněží jejich jsou znamenitými polemisty a stávají se velkými spisovateli. V 16. stol., jež zve se zlatým věkem literatury české, čistotou a ušlechtilostí slohu nic se nevyrovná spisům Blahoslavovým. Úctu k minulosti snaží se spojiti bratří s duchem pokroku, upouštějí od svých řádů. — Pokus krále Ferdinanda I. vedl k výsledku

zcela opačnému, než jaké Ferdinand čekal. Jednota vycházela ze zkoušky sjednocenější, plná důvěry, života a činnosti. Jediným skutečným účinkem krise — jinak dosti lhostejným — bylo, že se přemístilo středisko moci její, a že ubylo kraji českému důležitosti na prospěch kraje moravského. Nebylo možno dále nechati archiv v Litomyšli nebo v Ml. Boleslavi. Přerov, Prostějov a zvláště Ivančice, stálé to sídlo Blahoslavovo, staly se novými středisky bratří; někteří přední rodové moravští, zvláště Žerotínové, sloužili na příště Jednotě svojí mocí.

Pronásledování Ferdinandovo však mělo jiný, hroznější následek; vyhnanstvím bratří z Čech padá za obět elita národa. —

R. 1564 zemřel král Ferdinand I. a zdálo se, že Jednotě nastanou lepší časy. S počátku byla jí smrt Ferdinandova spíše na úkor než na prospěch, ježto br. Augusta, když konečně byl z vězení propuštěn, působil v Jednotě mnohé různice a nesnáze. Poněvadž ve vazbě své přiznal se ke straně podobojí, doufaje tak dosáhnouti propuštění, byl z Jednoty vyloučen (1562). Avšak Augusta, jakmile z vězení vyšel, začal hned vykonávati v Jednotě všecka práva biskupská a znovu hleděl sjednotiti bratří s luterány, chtěje snad sám státi se hlavou všech nekatolíků v Čechách i na Moravě.

Myšlenka tato nebyla sama v sobě špatná, hledíme-li k povšechnému stavu věcí v Čechách, a Jednota později se přec toho plánu chopila. Návrhy Augustovy však byly za-

vrženy synodou Přerovskou r. 1567. Proto Augusta hleděl si získati věřící Jednoty bratrské, když se mu dříve nepodařilo přesvědčit hlavy jednoty a jezdil po sborech v Čechách, na Moravě i v Polsku. Mimo to vyjednával i s administrátorem strany podobojí Martinem Mělnickým o sjednocení stran, a to bez vědomí starších Jednoty bratrské. Jednání to skončilo nezdarem. Na štěstí pro pokoj v Jednotě zemřel Augusta r. 1572. Nešťastný konec života tak slavného! Spíše protestantem nęž bratrem, spíše diplomatem než biskupem, nebyl by váhal Augusta vzdáti se tradice své církve, aby zabezpečil budoucnost reformace české, ale byl by dohnal Jednotu k sebevraždě.

Největším protivníkem Augustovým a pravým správcem Jednoty za této pohnuté doby byl bratr Jan Blahoslav. Nikdy snad dva lidé nerůznili se více jako jmenovaní dva muži. Blahoslav byl právě tak jemný, moudrý a opatrný, jako Augusta prudký a rozhodný; Blahoslav konečně, jakožto historik znaje lépe Jednotu než Augusta, proniknut byl duchem jejím, sdílel i slabé stránky Jednoty a miloval ji až k předsudku. Nebyl sice proti sblížení se s luteranismem, ale obával se o samostatnost Jednoty. Narodil se r. 1523 v Přerově z rodiny počestné a zbožné, studoval v cizině, Goldberku, Wittenberku, Královci a Basileji; vrátiv se do Čech, vytkl si za úkol, šířiti mezi bratřími zálibu k vědám. Jeho jméno nalézáme na předním místě ve všech velkých dílech bratří, v kancionálech,

v překladu písma sv., v pracích historických, při zřizování archivu. Sám byl výtečným spisovatelem.
Zatím, co Blahoslav se svými přívrženci protivili se snahám Augustovým, v Polsku děly se nové a nové pokusy o sblížení bratří s luterány, neboť mezi bratřími a kalvinisty bylo již více věcí společných. Ale nedošlo k sjednocení ve víře, nýbrž jen k vzájemnému uznání jednotlivých vyznání za bratří ve víře.
Po celý život neduživý Blahoslav r. 1571 zmírá, když dvě leta před tím zemřel jeho přítel a spolupracovník Matěj Červenka. Blahoslavem zemřel poslední z velikých biskupů Jednoty před katastrofou; nástupci jeho byli neméně zbožní a neméně upřímně oddaní, než jejich předkové; vzdělání jejich je ne-li větší, aspoň úplnější a soustavnější, ale nadáním svým nestačí své úloze, a Jednota bratrská pluje bez vesla a kormidelníka ve chvíli, kdy okolnosti vyžadovaly nejvíce chladnokrevnosti a obratnosti.
Když nastoupil vládu Maxmilián II., ucházeli se bratří několikráte o jeho přízeň a ochranu; podali mu svoji konfesi a kancionál a r. 1566 dostalo se jim slibu, že budou dále trpěni. Avšak při vší snášelivosti Maxmiliánově pozorovali jak bratří tak luteráni, že, nebudou-li nekatolíci mezi sebou svorni, že ani za jeho vlády svobody náboženské nedobudou. Vlivem, hlavně osob světských, začaly jednati obě strany o upravení společné konfese, kterou by byl král donucen schváliti. V čele jednoty stojí tehdy br. Štefan, po Blahosla-

vovi písař Jednoty, a pak br. Kalef, dále Jakub Veliký, Jan Javornický, Isaiáš Cibulka, Jiří Strejc a j.

Docílení shody vadilo hlavně to, že Jednota bratrská od několika let stála již blíže vyznání kalvinskému než augsburskému. Katolíci pak, kteří rozdíly ony znali, rozněcovali co nejvíce různice mezi oběma stranami. Konečně však sepsána jakási temná, často si odporující směsice učení luteránského a bratrského od Pavla Prercia, professora university pražské a od Kryšpína, písaře staroměstského pod názvem »Česká konfese«, která po některých změnách byla od sněmu schválena. Vytištění této konfese však Maxmilián nedopustil, když dříve před tím si od stavů českých vymohl přijetí syna svého Rudolfa za krále, ba, maje hlavně ohledy na papeže, vydal manifest, kterým nařízeno hejtmanům krajským přísně prováděti mandát Vladislavův a Ferdinandův proti bratřím, který také zakazoval městům královským zaváděti všeliké novoty, a nařizoval jim poslouchati toliko rozkazů konsistoře podobojí.

VI. — *Vrchol rozvoje.*

V následujících letech, za vlády pohodlného a ku konci života nepříčetného, šíleného Rudolfa II. dosáhla Jednota bratrská vrcholu svého rozvoje. Za všeobecného rozvratu a lhostejnosti byla podivuhodnou školou dokonalosti a čistoty a v tehdejší generaci, prosáklé sobectvím, představovala pěstění ideálu, oddanost a obětavost. Vážnost a zdrželivost

byly vlastnostmi, jimiž se bratří vždy vyznamenávali, pohrdání marnostmi světskými, ušlechtilá snaha uskutečniti království boží na zemi, činí Jednotu vždy úctyhodnou.

Nic není podivuhodnějšího nad postavy velmožů, vyrostlých v této škole; idee demokratické, posílené a očištěné evangeliem, živě se udržují a pronikají nejslavnější jeho vůdce. Žádná zkouška není jim břemenem, žádná obět postrachem. Václav Budovec z Budova a Karel st. ze Žerotína — jmenujeme-li jen ty nejslavnější — třeba někdy chybili, nikdy neklesli. Jsou chloubou svého národa, a byli by zajisté zasloužili býti výkupem jeho chyb; bohužel, stali se jen smírčí obětí národní po katastrofě bělohorské.

V době Rudolfově Jednota stala se společností náboženskou, jež vyniká pevnou organisací, počtem svých věřících, a vnitřní hodnotou tak, že musila být ode všech vyznání respektována. Počet spisů složených od členů Jednoty páčí se v XVI. stol. skoro na třetinu vší produkce literární v Čechách; znamenitá to účast, pomyslíme-li, že bratří nikdy netvořili více než asi desetinu všeho obyvatelstva. V letech 1457—1620 známe asi 150 spisovatelů vyšlých z řad bratří a více než 500 děl od nich sepsaných — a co prací teprve zmizelo za potomní bouře?! Tiskárny jejich jsou v Ml. Boleslavi (Karmel) r. 1500, v Litomyšli (hora Olivetská) r. 1507, v Bělé r. 1519, později na Moravě ještě v Ivančicích a Kralicích. Spisy bratří jsou jednak obsahu náboženského, jednak historického. Knihy náboženské jsou buď

díla polemická, nebo katechismy, zpěvníky a překlady písma sv. Nejznamenitější práce je známá šestidílná bible kralická, formátu kvartového.

A na poli české historie má Jednota tutéž zásluhu. K první historické škole Jednoty br. patří Matěj Červenka, Jan Černý a Jan Blahoslav — původcové 13 velkých foliantů archivu českobratrského. K nim ,jako poslední člen patří velice známý Adam Daniel z Veleslavína, tajný posluchač Jednoty, tak zv. nikodemita a horlivý čtenář bible kralické. Pravými velikány za této doby v oboru písemnictví nejsou však spisovatelé z povolání, nýbrž mužové činu, kteří vládli právě tak mečem jako pérem: Budovec a Žerotín. Paměti a řeči Budovcovy, Žerotínovy zápisky a zvláště jeho listy, jsou snad méně elegantní a vyhlazené než práce Veleslavínovy, ale mají pevnou řeč, a tlumočí myšlenku vlastenectví a víry. V jejich rukou spočíval osud národa v dobách rozhodných, a jestliže podlehli okolnostem a neblahému dědictví nakupených chyb, odvaha jejich nebyla překonána žádnou situací, a genius jejich nebyl předstižen; duch vlasti vtělil se v nich a spisy jejich jsou jako závětí starých Čech. To je poslední odkaz Jednoty zemi české, korunování velkého hnutí duševního, které zbudila a které událostmi děsně bylo přerváno.

Ve vnitřním rozvoji svém posilována byla Jednota br. různými útoky, jež se na ni děly jak od katolíků tak luteránů. Se strany katolické byl to hlavně jesuita Vác. Šturm, jejž

kdysi mezi jinými mladíky českými byl Ferdinand I. poslal do Říma na vychování, aby pak jsouce téhož jazyka jako čeští kacíři, mohli tím působivěji proti nim bojovati. Vedle polemiky, kterou Bratří musili převzíti, činil jim Šturm nesnáze i svými misiemi, jež podnikal spolu s Hostounským a jimiž získal mnoho lidí v Litomyšli a na panstvích pernštejnských. Zároveň na rozkaz nejvyššího kancléře pana Vratislava z Pernštejna zavřeny byly sbory bratrské v Litomyšli, Lanškrouně, Potštejně a v Kostelci nad Orlicí. Stejně pronásledována Jednota na Rychmbursku od p. Václ. Berky a v Ml. Boleslavi hrozilo jí nebezpečí, když r. 1588 panem Adamem Krajířem vymřel jeho rod, pro Jednotu tak důležitý, že Boleslav dostane se do rukou katolíka Jiřího z Lobkovic. Novým rozkazem císařským zabaven zde i všechen nemovitý majetek. Tak vzala smutnou zkázu v dějinách bratrských přeslavná hora Karmel, kde působili a posledního odpočinku došli nejslavnější biskupové Jednoty: Lukáš, Roh, Augusta a Černý.

Přátelství mezi Jednotou a stavy luteránskými nebylo nikdy veliké; když měli luteráni 1584 vyhlídku, že dostanou do rukou obsazování konsistoře podobojí, byli ochotni přijmouti i podmínku, že budou pronásledovati Jednotu. Této doby řídí církev českobratrskou v Polsku Šimon Turnovský, jeden z nejznamenitějších biskupů Jednoty vůbec, církvi české je v čele br. Zachariáš (v Ml. Boleslavi), církvi moravské br. Aeneáš v Ivančicích. Šimon Turnovský, ač hleděl s luterstvím i kalvinismem za-

chovati spojení, přec jenom pro Jednotu udržoval plnou samostatnost. Za jeho přítomnosti v Ml. Boleslavi ujednáno také, že boleslavští měšťané luteráni a čeští bratří budou v míru vedle sebe žíti (1598).

V posledních letech získala Jednota znamenitého člena v panu Petru Vokovi z Rožmberka vlivem jeho manželky Kateřiny z Ludanic. —

Vzrůst Jednoty od mnoha let byl trnem v očích katolíků; působením nejvyššího hofmistra Krištofa Popela z Lobkovic obnoven byl r. 1602 mandát Vladislavův proti pikhartům. Mandát ten v první řadě obracel se proti Bratřím, ale ohrožoval i ostatní protestanty.

Proto když r. 1603 Rudolf II. žádal na sněmu povolení berně proti Turkům, opřel se tomu jednomyslně stav rytířský, a jménem jeho přední člen Jednoty bratrské pan Václav Budovec z Budova promluvil neohroženou řeč, žádaje za svobodu náboženskou pro své soudruhy, kteří se přiznávají k české konfesi z r. 1575. Císaři podána žádost, v níž i Budovec měl značnou účast. Za to byl vzat na závazek, že se postaví k zodpovídání.

Zakročením tímto sice nezískáno ničeho, naopak ve městech královských předsevzaty ještě přísnější kroky proti nekatolíkům. Dle návrhu vídeňského biskupa Khlesla a jesuity Lanoye mělo se začíti vypovězením cizozemců nekatolických z měst královských a dosazením pravověrných farářů; školmistři měli býti podrobeni přísnému dozoru a na místo podezře-

lých byli dosazeni jesuiti. Mnozí páni katoličtí pronásledovali nekatolíky. V této době, kdy se proti nekatolíkům začíná útočiti, hlavně Budovec snažil se zjednati Jednotě br. svobodu náboženskou a zákonité uznání. Jakkoli sám silně se klonil ke kalvinismu, nebyl nesnášelivý k luteránství a dokazoval, že rozdíly obou vyznání jsou tak podružné, že nemohou býti na újmu úsilí společnému za svobodu slova božího. Budovec byl faktickým vůdcem stavů v památných a spletitých událostech let 1606—1609, kdy tito domáhali se svobody náboženské.

Ve sporu Rudolfa II. s bratrem jeho Matyášem čeští stavové zůstali věrni Rudolfovi, začež po delším nesnadném jednání dostalo se jim proslulého majestátu ze dne 9. června 1609, kterým se zaručovalo svobodné a nerušené vykonávání náboženství všem třem stavům evangelickým, jakého dosud požívali katolíci. Konfese česká z r. 1575 prohlášena za základ a měla požívati ochrany královy. Žádná z obou stran (katolická a evangelická) nesmějí se haněti ani pronásledovati pro náboženství. Šlechta a města mohou volně stavěti kostely a školy na své půdě. Žádný pán nesmí poddané své nutiti ku své víře. Stavové mají míti ve své moci obsazování konsistoře, jež by ustanovovala duchovní a bděla nad kázní a vírou. I universita má býti odevzdána stavům, kteří zvolí si defensory, jež císař v jejich úřadě potvrdí. Aby bylo zabráněno novým sporům mezi katolíky a evangelíky, kteří pro příště měli slouti dohromady utrakvisty,

učinily obě strany mezi sebou »porovnání«. Na základě pak majestátu, který se stal základním článkem zřízení zemského a řečeného porovnání, počato hned se zřizováním společné luterskobratrské církve české. I zde má Budovec velkou úlohu. Obě strany se sbližují a činí si vzájemné ústupky, což platí zejména o bratřích. Při úsilí o majestát činni byli hlavně světští členové Jednoty br. a zřízením úřadu defensorů těžiště ještě více posunuto do rukou šlechty bratrské. Nastalo několik let náboženské svobody, která však dle slov Komenského neměla s počátku blahodárného vlivu na vnitřní mravní stav členů Jednoty br., jež ještě více, než až dosud sesvětštěla, ač duch staré Jednoty trval v ní neustále.

VII. — *Po Bílé Hoře konec činnosti.*

Ale přiblížili se dnové českého povstání proti Habsburkovci Ferdinandu II. Šlechta Jednoty br. byla jedním z předních jeho účastníků, a její vliv rozhodl při volbě nového krále Fridricha Falckého, jehož vyznání kalvinské se Bratřím nejvíce zamlouvalo. Senior bratrský Jan Cyrill, člen konsistoře pod obojí společně s administrátorem Jiřím Dikastem korunovali Fridricha za krále českého (1619). Po bitvě na Bílé Hoře byli oba nařízením knížete Karla z Lichtenšteina vypovězeni ze země, čímž konsistoř strany pod obojí zrušena. Pak vypuzeni vůbec všichni nekatoličtí faráři z měst pražských i některých měst venkovských, až r. 1624 vyšel mandát, kterým všecko kněžstvo nekatolické vůbec ze země se

vypovídalo a nařídila se tak zvaná katolická reformace po městech a vesnicích. S počátku se zdálo, že mandáty nebudou míti valného účinku, avšak ukázalo se, že byly míněny zcela opravdově. Množství kněží nekatolických opustilo vlast, mnozí však, zejména duchovní bratrští, zůstávali ještě v úkrytu hlavně na statcích některých svých příznivců, jako byl pan Karel ze Žerotína, u něhož se později zdržoval i br. Jan Amos Komenský.
R. 1627 nařízeno konečně i vyšším stavům, aby do 6 měsíců se obrátili ke katolictví, jinak aby se vyprodali a vystěhovali ze země. Někteří se usadili v državách kurfiřta saského, knížete kulmbašského a markraběte bayreutského, markraběte braniborského, i v Hollandsku. Veliká část Bratří odešla do Polska, kde našli ochrany u pana hraběte Rafaela z Lešna. Mnoho se jich přistěhovalo do Toruně. Všecky pak podporoval štědře kníže Kryštof Radziwiłł. Mnozí nalezli útočiště v Uhrách, zejména na statcích knížete Jiřího Rákóczyho, jež sousedily s Moravou. Když čeští vyhnanci přišli do Polska, nespojili se s polskou větví Jednoty br., nýbrž spravovali se jako zvláštní církev vlastní hierarchií. Obě tyto větve trvaly vedle sebe a jejich sídlem bylo Lešno. Vedle těchto byla zde třetí obec bratrská — německá. Škola bratrská měla zde nejznamenitějšího učitele a rektora J. A. Komenského, za něhož dosáhla největšího rozkvětu, že navštěvována byla nejen od mládeže nekatolické, ale i katolické a to z Velkopolska, Malopolska, Prus a zemí českých. Ve válce švédskopolské Lešno

bylo vypáleno a zbytky exulantů českých rozehnány. Komenský, poslední biskup Jednoty, hledal útočiště mimo Polsko. Avšak jméno bratří českých, staré jejich řády i kněžská posloupnost dlouho se udržely v paměti. Jednota bratrská byla v Polsku zrušena teprve r. 1817, ale dodnes jsou v zemích polských některé osady bratrské, které mají svěcení staré Jednoty bratrské.

Vedle exulantů bratrských zůstávalo v Čechách i na Moravě vždy ještě mnoho tajných členů Jednoty bratrské, jež Komenský zve »ukrytým semenem«.

Odtud stále trvalo povlovné stěhování se Bratří do ciziny podle toho, jaký byl tlak pronásledování. Ve mnohých z nich byly již jen jakési upomínky na bývalou Jednotu, avšak kazatelé jejich hleděli zachovávati řády bratrské. Z církví exulantských, jež řádů bratrských do jisté míry užívaly a v 1. polovině 18. stol. zřízeny byly, sluší připomenouti hlavně církev v Rixdorfě u Berlína, dále církev v lužické Nízké Žitavě a v Drážďanech, v nichž ještě v 1. pol. minulého století udržovalo se české vědomí. (Dle Nauč. Slovníku Ottova.) Podobného, ač zvláštního původu je »obnovená Jednota bratrská v Herrnhutě (či v Ochranově)«.

V moravském Kravařsku udržela se tradice bratrská nejlépe. Několik rodin, mezi nimi Nitschmannova, náležely do tajného svazku náboženského. Na počátku 18. stol., když zemřel poslední jejich kazatel, vrstevník Komenského — Samuel Schneider — hledali tito

evangelíci posilu přilnutím k nějaké církvi evangelické cizozemské. Tu k nim přišel Kristian David, tesař z té krajiny, jenž prodělav mnoho dalekých cest stal se luteránem a slíbil svým krajanům, že jim v cizině vyhledá místo, kde by se mohli usaditi. R. 1721 dostal se David k hraběti Mikuláši Ludvíku z Zinzendorfu, nadšenému odchovanci protestantského pietismu, jenž měl životním úkolem prováděti své názory a zásady ku blahů svých bližních. R. 1722 přišli první moravští vystěhovalci s Davidem do Berthelsdorfu a 17. června založena jejich osada Herrnhut.

Pro obyvatele této osady i pro nové další příchozí sepsal Zinzendorf sám dle Komenského »Ratio disciplinae«, tak zv.: »Obecné zřízení«, čímž dán základ k obnovení starých řádů bratrských. Obnovení pak staré Jednoty br. dokonáno bylo tím, že Daniel Arnošt Jablonský, bratrský biskup ve Velkopolsku se svolením svého kolegy Sitkovia ordinoval v Berlíně 1735 Davida Nitschmanna, jednoho z příchozích do Herrnhutu, za seniora Jednoty bratrské a r. 1737 také samého Zinzendorfa. »Tvářnost, forma, to jest církevní samostatnost na státě nezávislá obnovené církve bratrské, jakož i její prvotní zřízení, organisace, vzaty jsou většinou z české Jednoty bratrské. Cíle společnosti a mnohonásobně i povaha činnosti v obnovené církvi bratrské pocházejí od Zinzendorfa. Základní zásadou bratří bylo nevyhýbati se církevním hnutím, nýbrž učiti se z nich a tak se dále vyvíjeti. Dle této zásady musila bratrská církev, když byla v nové době

obnovena při své nezměněné tvářnosti, naplniti se obsahem novým, jak se při obnovené církvi bratrské stalo.«

Nynější Jednota bratrská má již značné rozšíření ve všech dílech světa. Starou Jednotu pokládá za svoji matku a ve veliké úctě chová drahocenné památky po ní ve svém proslulém archivu herrnhutském, kde uložen největší poklad české historie.

OBSAH:

JEDNOTA ČESKOBRATRSKÁ.

Str.
